

hele pagina aan de Haagse samenleving in de jaren vijftig en zestig. De pagina werd gevuld met een selectie van ingezonden memoires van ruim tweeduizend lezers en een wekelijkse rubriek van Wim Willems met zijn jeugdherinneringen. In *Stadskind* zijn de bijdragen van Willems gebundeld. De stukjes van de lezers zijn overigens ook in boekvorm uitgegeven: *Mijn stad. Herinneringen van Hagenaars* (Bzztoh, 2003).

Het boek van Wim Willems speelt zich voornamelijk af in het Valkenboskwartier, waar de schrijver opgroeide als oudste zoon van een bouwvakarbeider. Het gezin had het niet breed en moest, evenals veel buurtgenoten in die tijd, de etagewoning delen met een kostganger om de inkomsten van de vader aan te vullen. De stukjes van Willems geven een aardig beeld van het wel en wee in de wijk en van zijn bewoners. Hij vertelt smakelijk over de winkeliers en de straathandelaren met hun handkarren, het spelen en katekwaad uithalen in de nog vrijwel autoloze straten, zijn uitstapjes, de school, zijn vrienden en zijn familieleden.

Inhoudelijk zijn de verhaaltjes ongewijzigd uit de krant overgenomen. Redactioneel schijnt er het een en ander aan gecorrigeerd te zijn, maar dat is dan wel tamelijk slordig gedaan. Sommige stukjes hebben kop noch staart. Het taalgebruik is ook niet erg mooi: wezen in plaats van zijn, en veel verkeerde uitdrukkingen als: 'ik eindigde op de schouders van mijn vader' (276), of: 'mijn zeventienjarige dagdromen' (268) en dergelijke.

Als gezellige bijdrage voor een pagina in de *Haagsche Courant* zijn de stukjes best aardig, en met het idee om ze gebundeld uit te geven is ook niets mis, maar de opmerking op de achterzijde van het boek, dat de verhalen verweven zijn met de sociale geschiedenis, plus de introductie van Willems als auteur van verschillende historische standaardwerken, wekt de indruk, dat het om een sociaal-historisch boek gaat en dat lijkt me toch wat overdreven. Het boek bestaat uit louter persoonlijke anekdotes, zonder enige algemene samenhang. Bovendien geeft de schrijver zelf in zijn nawoord aan, niet als professioneel historicus te werk te zijn gegaan, omdat dit hem te veel tijd zou hebben gekost.

Tijdgebrek of iets anders; voor iemand die zegt zijn boek te beschouwen als onderdeel van een uniek sociaal-historisch project, is hij wel onzorgvuldig met historische feiten omgegaan. Hij vermeldt zelden in welke periode het verhaal zich afspeelt, alsof er geen verschil bestaat tussen de jaren vijftig en zestig. Ook generaliseert hij erg gemakkelijk. Zo gingen Hagenaars volgens hem destijds niet naar buiten; het was het koelkastloze tijdperk; en veel mannen hadden in die tijd — net als zijn vader — korte armen, om maar iets te noemen. De vakantiekolonie was, naar hij beweert, haar tijd ver vooruit, omdat je daar moest douchen en tandenpoetsen. Iemand die niet beter weet, krijgt van hem toch wel een vrij eenzijdig beeld voorgeschoteld.

Dit boek gaat over de persoonlijke jeugdherinneringen van Willems, en het beeld dat wordt opgeroepen, is dan ook vooral van de auteur zelf. Als 'beeld en werkelijkheid in de scheikundedoo's van zijn geheugen soms verkeerd gemengd' zijn, om het maar met zijn eigen woorden te zeggen (305), is dat voor een luchtig boekje misschien niet zo bezwaarlijk, maar voor een historisch project had hij beter wel een beetje professioneler te werk kunnen gaan.

Rose Marie Schenkels

G. Oostindie, I. Klinkers, *Decolonising the Caribbean. Dutch policies in a comparative perspective* (Amsterdam: Amsterdam university press, 2003, 291 blz., ISBN 90 5356 654 6).

Deze Engelstalige, vergelijkende studie over het dekolonisatieproces in de Nederlandse Caraïben is bijzonder welkom. Het vormt een (voorlopig?) sluitstuk van de driedelige reeks over dit

dekolonisatieproces: *Knellende Koninkrijksbanden* en de korte samenvatting van deze uitputtende, 1700 pagina's tellende studie, geschreven door Oostindie en Klinkers, en Klinkers' dissertatie *De weg naar het Statuut*, die reeds vanuit een vergelijkend perspectief geschreven werd. De auteurs constateren in de inleiding van het hier besproken boek, dat de gehele naoorlogse periode beslaat, 'Much has been written on the post-war decolonisation in the Caribbean, but rarely from a truly comparative perspective, and — apart from Dutch-language studies — seldom with serious attention to the former Dutch colonies of Suriname, the Netherlands Antilles and Aruba. The aim of the present study is to help bridge these gaps' (10). In deze dubbele opzet zijn de auteurs meer dan geslaagd. Want naast een analyse van de buitenlandse dekolonisaties en een overzicht van het Nederlandse dekolonisatieproces in de regio voegen zij nog drie thematische hoofdstukken toe, over ontwikkelingshulp, migratie en de culturele betrekkingen. Zelfs Susan Legêne, die eerder de politieke focus van *Knellende Koninkrijksbanden* in *Nieuwste Tijd* bekritiseerde, kan ditmaal tevreden zijn.

De eerste drie hoofdstukken behandelen respectievelijk de Britse, Franse en Amerikaanse Caraïben. In het Britse geval is de dekolonisatie het verst gevorderd. De meeste koloniën verwierven in de loop van de jaren zestig en zeventig volledige onafhankelijkheid. Met tegenzin behield Engeland de soevereiniteit over enkele kleine eilanden, die weinig ontwikkelingshulp en weinig emigratiemogelijkheden ontvingen. Het andere uiterste wordt gevormd door de Franse overzeese departementen Martinique, Guadeloupe en Guyane die dezelfde ondergeschikte status als de departementen in Frankrijk zelf behielden. Antilliaanse protesten leidden slechts tot de verlening van enkele autonome bevoegdheden. Daar staat tegenover dat de Antilliaanse Fransen hun eigen afgevaardigden in het Franse parlement mogen kiezen, vrij naar Frankrijk kunnen emigreren en royale financiële hulp en sociale uitkeringen ontvangen. De Amerikaanse gebiedsdelen Puerto Rico en de Maagdeneilanden bevinden zich tussen de Franse en Britse uitersten in. Ze verkregen geen onafhankelijkheid of volwaardige 'statehood', maar wel een ruime mate van autonomie en royale migratiemogelijkheden en financiële steun. Van de Nederlandse Caraïben benaderde Suriname het dichtst het Britse voorbeeld door in 1975 volledige onafhankelijkheid te verwerven, terwijl de Nederlandse Antillen en Aruba ongeveer een zelfde autonome positie als Puerto Rico en de Maagdeneilanden innemen.

De vier chronologische hoofdstukken die het politieke dekolonisatieproces in de Nederlandse Caraïben behandelen, bevatten voor de Nederlandse lezer uiteraard weinig nieuws. Achtereenvolgens beschrijven die hoofdstukken beknopt de vooroorlogse koloniale periode, de weg naar het Statuut van 1954, de betrekkelijk rustige verhoudingen tussen de verlening van autonomie in 1954 en de volksofstand in Willemstad in 1969, het Nederlandse streven naar volledige onafhankelijkheid sindsdien, de overhaaste doorvoering van die onafhankelijkheid voor Suriname in 1975, onder het progressieve kabinet-Den Uyl, het vasthouden aan blijvende autonomie door de Antillen, de verlening van een 'status aparte' aan Aruba, de aanvaarding van blijvende autonomie door Nederland rond 1990 en de recente spanningen tussen de Antillen en Nederland, vooral onder druk van de massale emigratie uit Curaçao.

Een positieve kanttekening vormt de ruime aandacht die de auteurs aan de doorwerking van de problematische Indonesische dekolonisatie besteden. De Koninkrijksconceptie van het Statuut was oorspronkelijk bedoeld om Indonesië blijvend aan Nederland te binden. Een streven dat voor Indonesië mislukte maar aanvankelijk slaagde voor de West. Bij de 'model-dekolonisatie' van Suriname speelde ook een rol dat Den Uyl en Pronk de fouten begaan bij de dekolonisatie van Indonesië wilden goedmaken — een streven dat nieuwe, onvoorziene fouten schiep. Een kritische kanttekening bij deze chronologische hoofdstukken is een zekere neiging tot 'Antillen-

centrisme'. De dekolonisatie van Suriname, vervat in een hoofdstuk over de periode 1954-1975 van 29 pagina's, komt er enigszins bekaaid af in vergelijking met het volgende hoofdstuk van 45 pagina's dat uitsluitend de Antilliaanse toestanden na 1975 behandelt. Tenslotte zijn zowel de bevolking van Suriname als die van de Surinaamse diaspora in Nederland groter dan de Antilliaanse. De toelichting van het uitzonderlijk progressieve karakter van het kabinet-Den Uyl, waarmee het hoofdstuk na 1975 begint, was ook beter op zijn plaats geweest in het voorafgaande hoofdstuk.

De drie thematische slothoofdstukken, die achtereenvolgens de ontwikkelingssamenwerking, de emigratie en de culturele betrekkingen behandelen, zijn betrekkelijk origineel en bevatten interessant, recent cijfermateriaal. Volledige onafhankelijkheid blijkt een hoge prijs te hebben. De onafhankelijke landen in de regio hebben een laag BNP per hoofd, ontvangen weinig hulp, ondergaan beperkingen op de emigratie en blijven opgescheept met de taal van de kolonisator. Maar de veel comfortabelere positie van de autonome en niet-autonome gebiedsdelen op deze terreinen heeft ook een prijs: een grote mate van financiële afhankelijkheid van de metropool. In het geval van Nederland en de Antillen leidt die afhankelijkheid onder druk van de massale emigratie en tekortkomingen van het lokale bestuur tot toenemende fricties. Terecht concluderen de auteurs echter dat Nederland en de Antillen door het Statuut, dat niet eenzijdig opgeheven kan worden, in de toekomst tot elkaar veroordeeld zullen blijven. Met die, voor sommige lezers wellicht deprimerende conclusie, besluiten ze een mooi, zeer bruikbaar boek over de dekolonisatie van de Nederlandse Caraïben in vergelijkend perspectief.

Maarten Kuitenbrouwer

M. van der Land, *Tussen ideaal en illusie. De geschiedenis van D66, 1966-2003* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2003; Den Haag: Sdu uitgevers, 2003, 512 blz., €30,-, ISBN 90 12 09573 5).

Eindelijk, een serieuze studie over D66! Het is een bijzondere partij, qua ideologie, organisatie en geschiedenis. De partij kent weinig soortgenoten in andere landen, al zijn er overeenkomsten met de Italiaanse Partito Radicale, de Franse Radicaux de Gauche en mogelijk Shinui (sinds 1992 deel van Meretz) in Israël. Toch hebben historici en politicologen opvallend weinig aandacht aan de Democraten besteed. Het proefschrift van de Leidse politicoloog Menno van der Land voorziet dus zeker in een behoefte.

Van der Land plaatst D66 niet in een vergelijkend perspectief, maar schrijft een puur Nederlandse partijgeschiedenis. Hij gebruikt daarbij een voor de hand liggende periodisering: drie bloeiperodes (1966-1970, 1975-1981 en 1985-1994), telkens gevolgd door jaren van electorale achteruitgang en (doorgaans ook) identiteitscrises en financiële nood.

De Democraten werden door hun plotselinge succes bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1967 verrast (zeven zetels, ongehoord voor een nieuwe partij in die tijd). Hun historiograaf lijkt die verrassing te delen en niet goed te kunnen verklaren. Theorieën over het succes van nieuwe partijen doet hij in een paar zinnen af als 'niet echt bruikbaar' of 'nogal beperkt bruikbaar' (409). Dat is jammer, want 'case studies' kunnen immers juist dienen om theorieën te toetsen en te verbeteren. Valt de opkomst van D66 niet grotendeels toe te schrijven aan een gunstige 'political opportunity structure' in het Nederlandse partijstelsel, dat door ontzuiling en snel op elkaar volgende kabinetwisselingen (zonder verkiezingen) rond 1966 duidelijk in een crisis leek te verkeren? De oprichters van D66 legden met hun pamflet de vinger op de zere plek,